

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політичних інститутів та процесів

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«БРЕКЗИТ: НОВІ ЗАГРОЗИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄДНОСТІ»

Виконав: студент 4 курсу, групи П-41,
напряму підготовки (спеціальності)

052 «Політологія»

Завгородній Арсен

Керівник: Матвієнків Світлана

Миколаївна, доцентка, кандидатка
політичних наук.

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП	
....3	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	3
ЄС	6
1.1. Причини та передумови виходу Британії з ЄС.....	6
1.2. Історія та основні етапи Брекзиту.....	13
1.3. Дослідження Брекзиту в науковій літературі.....	22
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ БРЕКЗИТУ	25
2.1. Внутрішні наслідки для Великобританії.....	25
2.2. Зовнішньополітичні наслідки в контексті європейської єдності.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄДНОСТІ ВНАСЛІДОК ВИХОДУ БРИТАНІЇ З ЄС	37
3.1. Вплив Брекзиту на ЄС та пошуки нових стратегій єдності.....	37
3.2. Стосунки Великобританії та України після Брекзиту.....	43
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	50

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах нових викликів та загроз європейській єдності важливим є дослідження усіх подій та чинників, які впливають на цю єдність. Адже сьогодні, як ніколи, важливо зберігати консолідацію у боротьбі із зовнішніми загрозами, зокрема із російською агресією.

Брекзит, став одним із найбільш значущих політичних подій останнього десятиліття, що суттєво вплинуло на політичну, економічну та соціальну ситуацію не лише в Великій Британії, але й у всій Європі. Брексит виявився не лише виходом однієї з найвпливовіших країн з європейського інтеграційного проекту, але й каталізатором нових загроз для європейської єдності. У зв'язку з цим, вивчення наслідків Брекситу та нових викликів, які він створює, є вкрай актуальним для розуміння сучасних процесів у Європейському Союзі та визначення можливих стратегій подолання цих загроз. Крім того, Брексит створив нові виклики для спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС, зокрема у контексті співпраці з НАТО та іншими міжнародними організаціями. Аналіз цих викликів єдності є важливим для розуміння та побудови майбутніх стратегій єдності у протистоянні зовнішнім загрозам.

Для української наукової спільноти дослідження особливостей Брекситу та його наслідків є важливим в контексті розвитку партнерських зав'язків

України та Великобританії. Аналіз європейської єдності в контексті Брекзиту може стати корисним для розробки національних стратегій України щодо євроінтеграції та зміцнення своїх позицій на міжнародній арені в сучасних умовах протистояння російській агресії. Таким чином, дослідження теми нових загроз європейській єдності в контексті виходу Британії з ЄС, є надзвичайно актуальним як для розуміння сучасних процесів в самій Європі, так і для визначення стратегій подолання нових викликів європейській єдності тощо.

Стан теоретичної розробки проблеми. Різні аспекти історії та особливостей виходу Великобританії з ЄС досліджували такі зарубіжні вчені як Л. Хуга, С. Біскоп, С. Гузелите, Дж. Хабер, Е. Дж. Піндер, Ліндберг, Ф. Тоді, Е. Хаас та інші. Серед українських науковців дану проблематику досліджували Н. Яковенко, Н. Діденко, І. Піляєв, А. Філіпенко, Г. Яворська, О. Третяк, Я. Кибіч, А. Шевченко, Л. Дорош, М. Чепіков та ряд інших вчених.

Об'єктом дослідження є вихід Великобританії з ЄС.

Предметом дослідження є нових загроз європейській єдності в контексті Брекзиту.

Метою роботи є розгляд і аналіз нових загроз європейській єдності в контексті Брекзиту. Реалізація поставленої мети обумовлює необхідність вирішення наступних **завдань**:

- дослідити теоретичні засади дослідження виходу Великобританії з ЄС;
- з'ясувати внутрішньо та зовнішньополітичні наслідки Брекзиту;
- охарактеризувати вплив Брекзиту на ЄС та пошуки нових стратегій єдності;
- проаналізувати стосунки Великобританії та України після Брекзиту.

Методологічна основа дослідження покликана забезпечити комплексне дослідження нових загроз європейській єдності в контексті Брекзиту. Теоретичними та методологічними засадами дослідження є наукові праці українських і закордонних вчених з виходу Великобританії з ЄС. Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи дослідження. Для аналізу теоретичних засад дослідження виходу Британії з ЄС було використано методи дедукції та індукції, аналізу і

синтезу, історичний метод, метод аналізу наукової літератури. Системний метод використовувався при дослідженні наслідків виходу Британії з ЄС. Також, застосовувались методи порівняльного аналізу, інституційний метод, структурно-функціональний та інші методи наукових досліджень.

Наукова новизна полягає в тому, що автором зроблена спроба комплексно опрацювати і систематизувати доступний матеріал по новим загрозам європейській єдності в контексті Брекзиту, а також виділити особливості зовнішньополітичних стосунків Великобританії з Україною після Брекзиту.

Теоретичне та практичне значення полягає в тому, що опрацьований і систематизований матеріал по новим загрозам європейській єдності в контексті Брекзиту, може бути використаний при підготовці до семінарських занять з політології, теорії міжнародних відносин, з проблем сучасних міжнародних відносин, порівняльної політології та інших. Також цей матеріал може бути використаний при підготовці наукових публікацій та виступів на наукових конференціях.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, а також зі списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дипломної роботи - 56 сторінок. Список використаних джерел та літератури містить 54 позиції.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС

1.1. Причини та передумови виходу Британії з ЄС

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу став джерелом розбіжностей як серед британського суспільства, так і серед політичного естеблішменту, приблизно в однаковій мірі. Ситуація ускладнилася тим, що правляча Консервативна партія під керівництвом прем'єр-міністра Девіда Кемерона спочатку активно підтримувала проведення референдуму про вихід з ЄС, використовуючи антиєвропейську риторику в цілях посилення власних позицій в рамках Союзу та здобуття «особливого статусу»[39].

Питання виходу Великої Британії з ЄС було доволі закономірним, оскільки йому передували історичні, геополітичні та економічні чинники. Після Другої світової війни, коли британська економіка зазнала серйозного спаду, виникла тенденція до зближення з Європейським співтовариством. Однак у процесі вирішення питання щодо членства у Європейському економічному співтоваристві, виникло багато суперечок і невизначеності, які в результаті привели до Brexit. Цей процес тривав значний час і не міг бути ігнорований

через його складність та важливість для британського суспільства та економіки[43].

Ще від самого зародку процесу євроінтеграції Велика Британія посідала особливе місце серед країн-членів, завдяки своєму значному і впливовому статусу у світі, який вона зберігала навіть після Другої світової війни. Саме тому, потенційна втрата «світового лідерства» вважалась у Лондоні неприйнятною. Як наслідок, у 1957 р. Велика Британія відмовилась стати однією із країн-засновників Римських договорів, оскільки була осліплена власною ілюзією про те, що все ще може зберегти усе, що вона мала, і при цьому не змінювати абсолютно нічого, стверджував Ж. Моне[1].

У 1951 році створено Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) як черговий крок до економічної інтеграції країн ЄС, проте Сполучене Королівство було категоричним противником управління цими галузями на наднаціональному рівні. У 1957 р. ЄОВС перетворився на Європейську економічну спільноту (ЄЕС), згодом, у 1960 р. Велика Британія здійснила спробу створити схожу організацію – Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЕАВТ). Ідея полягала у об'єднанні в одній асоціації країн, котрі не проявляли бажання, або не мали можливості долучитись до ЄЕС, проте, така ідея не знайшла підтримки та провалилася. Велика Британія завжди намагалась себе позиціонувати відокремленою від континентальної Європи, транслуючи свою власну політику на США та країни ЄС[2].

Навіть сам термін «європейська інтеграція» трактувався Сполученим Королівством як певного роду співпраця на рівні урядових угод з-поміж різних країн, а першочерговим пріоритетом даних угод вбачалась економічна інтеграція, співпраця між державами, підприємствами чи регіонами[52].

Врешті, внаслідок економічного спаду, Великобританія була фактично вимушена приєднатися до ЄЕС. Проте, попередні розбіжності у питаннях економічного співтовариства не пройшли непомітно. Заявка щодо вступу Великої Британії до ЄЕС проходила через критику, та зустрілася іншими членами співтовариства з відторгненням. Зокрема, французький президент

Шарль де Голль накладав вето на заявку Сполученого Королівства щодо вступу до ЄЕС в 1963 і 1967 роках[54].

Зрештою, отримати членство у Європейській економічній спільноті Великій Британії вдалося лише за каденції французького президента Ж. Помпіду, який вдався до проведення референдуму 23 квітня 1972 р., на якому було розглянуто питання вступу Великобританії, Данії, Ірландії та Норвегії до ЄЕС. Даний референдум став першим щодо питання членства, серед усіх держав співдружності. Явка на референдумі склала 60,2%, підтримали пропозицію 68,3% респондентів[49].

Від самого моменту приєднання у 1973 році до тогочасної Європейської економічної спільноти, уряд Великої Британії ставив під сумнів майбутнє держави у даному економічному союзі. Варто зауважити, що ключовою умовою, яка спонукала Великобританію доєднатися до ЄЕС були економічні чинники, а не переконання щодо «європейської інтеграції»[52].

Цілком закономірним є той факт, що вже у 1975 р. у Сполученому Королівстві відбувся національний референдум з питання чи варто державі залишатися у Європейському Співтоваристві. Проте, спроби уряду щодо виходу Великобританії зі співдружності виявились марними, оскільки 67.2% виборців проголосували проти цієї ініціативи. Проте, урядове бачення євроінтеграційної політики залишилося незмінним, зокрема, у 1979 р. країна відмовилась від новоствореної Європейської валютної системи, котра була фактичним попередником до створення єдиної європейської валюти – євро[49].

Згодом, опозиційна лейбористська партія на загальних виборах 1983 р. виступала за вихід країни з ЄЕС без референдуму. Така ідея зустріла бурхливу критику серед суспільства, а як наслідок, лейбористи зазнали важкої поразки на виборах і згодом були вимушені змінити свою політику.

Питання виходу Великої Британії з ЄС в більшій мірі залежало від переговорів, на яких перша прагнула перегляду умов членства до більш вигідних для себе та своїх громадян[35].

Після травневих виборів 2015 року прем'єр-міністр Великої Британії оголосив про початок переговорів з Європейським Союзом щодо перегляду

правил членства країни в цьому союзі. Ще у січні 2013 року Девід Кемерон обіцяв провести референдум про вихід з ЄС, у випадку, якщо його Консервативна партія, переможе на виборах. Згідно з повідомленням газети "Independent" від 25 липня 2015 року, Кемерон розглядав можливість проведення референдуму в червні 2016 року[33].

Brexit є фактично поєднанням двох слів – «Британія» та «вихід» (з англ. exit), цей термін позначає процес референдуму, який відбувся у Великій Британії та Гібралтарі 23 червня 2016 р.

Даний референдум поставив під сумнів бажаність та необхідність членства країни у ЄС. Результат голосування був несподіванкою для всієї світової спільноти, оскільки 51,9% респондентів виявили своє бажання за вихід з Європейського Союзу. Ключовою причиною, до якої апелювали прихильники виходу, було бажання британців захистити свою винятковість. Варто зауважити, що ситуацією довкола референдуму уміло використовували політики, які загравали з настроями британців, стверджуючи, що їх держава заслуговує на особливий статус у ЄС або й взагалі, бути лідером союзу[12].

Не менш важливою причиною Brexit є економічні розбіжності із політикою ЄС. Зокрема, більшість британців вважають, що підтримка країн-новачків є недоцільною, а також не вбачають сенсу у постійних фінансових внесках.

Прихильники Brexit твердо переконані, що без участі у Європейському Союзі їхня країна зможе переспрямувати дані кошти на розвиток власної економіки, а також покращення якості життя британців. Також, серед ключових причин виходу Великої Британії з ЄС були суттєві економічні обмеження, котрі були безпосередньо пов'язані з участю країни у союзі. Таким чином, Великобританія була вимушена виплачувати значні внески до європейського бюджету, а окрім того ще виконувати ряд обмежуючих правил, що фактично унеможливлювали укладення угод з іншими країнами[11].

Внаслідок погіршення економічного становища у світі та Великій Британії змінився і вектор зовнішньоекономічних відносин на користь великих та розвинутих держав.

Спад ділової активності в країнах ЄС, особливо під час боргової кризи в Єврозоні, призвів до зниження темпів зростання товарообігу між Великою Британією та ЄС. Європейський Союз намагається покращити наднаціональні механізми об'єднання та посилити інтеграцію в бюджетно-фінансових сферах, що сприйняли з побоюваннями у Великобританії[35].

Не менш важливою причиною виходу Великої Британії з ЄС було питання міграційної політики. На глибоке переконання більшості британців, надмірна кількість мігрантів та біженців відбирає робочі місця, а також несе за собою велику загрозу національній безпеці.

Таким чином, можна підсумувати, що Brexit був зумовлений цілим рядом причин, в першу чергу соціально-економічні. Окрім того, підґрунтя до відсторонення Великої Британії від євроінтеграції можна вбачати також у історії та культурі країни. За своїм характером, Сполучене Королівство було імперією, а також колонізатором, що не могло не відобразитися на її геополітичній та культурній ролі у світі. Ці причини можуть призвести до почуття, що Велика Британія не повинна мати будь-який зв'язок з Європою, а бути самобутньою державою. Крім того, є ті, хто в Великій Британії вважає, що європейська інтеграція загрожує її економіці та суверенітету. Наприклад, є кілька британських політиків і громадських діячів, які вважають, що правила ЄС щодо свободи переміщення людей і товарів обмежують здатність Великої Британії контролювати свою економіку та кордони[53].

На протязі багатьох років обговорювалися економічні наслідки членства ЄС у Великій Британії; однак багато фахівців вважають, що британська економіка загалом пережила позитивний вплив. У 1973 році приєднання Великої Британії до ЄС призвело до більш вільної торгівлі між країнами, що дозволило британським компаніям експортувати більше товарів до європейських країн. Європейська комісія заявила, що в 2019 році 43% британського експорту йшли до країн ЄС.

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу мав багато причин, і незважаючи на те, що несприятливий економічний вплив ЄС на Велику Британію був однією з них, його не можна вважати головною причиною.

Однією з ключових причин виходу Великої Британії з ЄС була бажання контролювати міграцію та межі країни. Багато людей відчували, що велика кількість мігрантів, які прибули в країну після приєднання до ЄС, створює проблеми в галузі зайнятості, житла та інфраструктури[29].

Крім того, громадяни Великобританії були дуже незадоволені відносинами з Європейським Союзом і тим, як вони впливають на британський законодавчий процес. Багато людей вважали, що ЄС надмірно втручається в справи Великобританії та змушує її приймати рішення, які не подобаються їй. Коли справа доходить до економічного впливу ЄС на Велику Британію, були деякі проблеми. Наприклад, численні британські компанії висловили незадоволення надмірною кількістю регулювань, яких вони повинні були дотримуватися, а також надмірною бюрократією, пов'язаною з торгівлею з країнами ЄС[27].

Британії довелося змінити два уряди, щоб вийти з ЄС. Однак укладання торговельних угод з ЄС, Сполученими Штатами та іншими країнами було найскладнішим етапом переговорів про Брекзїт. Чи вдасться Лондону та Брюсселю домовитися про безмитну торгівлю, визначить майбутнє як британських товарів, так і європейського експорту до Великобританії. За оцінками Bloomberg (The EU Risks), якщо такі переговори проваляться, а Британія запровадить мита на товари з ЄС, вони можуть коштувати до 5 млрд євро на рік[1].

Уряд Джонсона підписав угоду про зону вільної торгівлі з 50 країнами світу та інтеграційними блоками, щоб зменшити негативні наслідки для британського бізнесу після втрати доступу до загального ринку. Мета цього руху полягала в тому, щоб перенаправити постачання в колишні колонії та зменшити залежність від європейського ринку[54].

Причини виходу Великобританії з ЄС різноманітні та складні, включаючи політичні, економічні та соціальні. Тим не менш, політичні мотиви були вирішальними при прийнятті цього рішення. Багато людей, які виступають за вихід Великобританії з ЄС, вважають, що країна повинна мати повну

незалежність від ЄС і не повинна ділити свої закони та політику з іншими країнами[29].

У Великій Британії багато людей не вважали ЄС більш інтегрованою організацією, ніж вони були готові підтримувати. Вони вважали, що це призвело до того, що Велика Британія втратила свою національну ідентичність і ідентичність. Багато політиків, які підтримували Brexit, обіцяли своїм виборцям більшу незалежність і владу над майбутнім своєї нації. Крім того, вони поклали зобов'язання, що Великобританія отримає можливість укладати незалежні торгові угоди з іншими країнами, що призведе до покращення економічного зростання та більшої свободи в міжнародній політиці[53].

Одни політики були обурені тим, що Великобританія не може впливати на більшість рішень, прийнятих в ЄС, тому вони хотіли повністю контролювати свою внутрішню політику. Нещодавні британці були незадоволені деякими аспектами діяльності ЄС, такими як стандарти безпеки харчових продуктів і право на зброю, серед інших питань, які не були їхнім інтересом. Британська геополітична думка відрізняється від її політичної та правової системи, структури її зовнішньополітичних і економічних пріоритетів і ставлення до культурної ідентичності[2].

Тим не менш, деякі питання, які призвели до Brexit, викликали у Великобританії протиріччя щодо її позиції, зокрема: обмежене ставлення до процесу поглиблення; розбіжності щодо планування спільної зовнішньої політики; проблеми з бюджетною системою ЄС; і принципові заперечення щодо політики ЄС щодо єврозони та імміграції. У сфері економіки розбіжності менш помітні, оскільки Велика Британія постійно працює над єдиним внутрішнім ринком ЄС для інтеграції. Щоб отримати доступ до європейського ринку, люди приєдналися до континентального об'єднання. Протиріччя в галузях, таких як аграрна, регіональна та енергетична політика, згладжувалися з розвитком інтеграції[28].

Таким чином, причини виходу Великої Британії з Європейського Союзу були різноманітними, але політичні причини були найважливішими. Однією з основних політичних причин було те, що багато британських політиків

тривалий час були неохайно налаштовані до ЄС, вважаючи, що він надто бюрократичний і пропонує недостатню демократію. Деякі з них також надто наголошували на збереженні незалежності та суверенітету країни. Інший фактор полягав у політичних суперечках між Великою Британією та іншими членами ЄС[29].

Багато британських політиків були незадоволені тим, як ЄС реагував на проблеми міграції, економіки та безпеки. Крім того, деякі з них не погоджувалися з планами ЄС щодо створення європейської армії. Крім того, варто зазначити, що для багатьох британських політичних партій, включаючи консервативних і лейбористських, питання виходу Великої Британії з ЄС стало важливим. Це було пов'язано з тим, як ЗМІ та громадськість сприймали питання виходу з ЄС, а також з політичними змінами в країні.

1.2. Історія та основні етапи Брекзиту

Можливі варіанти Brexit для Великої Британії були об'єктом досліджень, які виявили, що під час прем'єрства Терези Мей та її уряд розглядали різні альтернативи співпраці Великої Британії у контексті Brexit. Наприклад, 2 жовтня 2016 року Тереза Мей оголосила, що Об'єднане Королівство планує подати заявку на вихід з ЄС у березні 2017 року, оскільки потрібно визначити позицію Британії на майбутні переговори[21].

Одним з найбільш перспективних варіантів Brexit для Великої Британії є так званий «норвезький варіант». Представники Лейбористської партії в британському парламенті закликали підтримати впровадження "норвезького" варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС. Депутати-лейбористи виступили за прийняття норвезького варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС під час обговорення наступних кроків щодо Brexit парламентаріями[21].

1. За норвезьким сценарієм Велика Британія залишається у Внутрішньому ринку ЄС, що дає їй можливість користуватися європейським ринком, за винятком деяких секторів фінансової сфери, але виходить із Митного союзу. Це також відповідно звільняє Британію від правил ЄС у сферах сільського господарства, рибальства, права та внутрішніх справ. Цікаво, що Велика Британія матиме можливість повернутися до Європейської організації вільної торгівлі (EFTA), яку було створено у 1960 році як альтернативу Європейському співтовариству. На сьогодні більшість країн-учасниць цієї торгової угоди є членами ЄС, і залишились тільки Норвегія, Ісландія, Швейцарія та Ліхтенштейн. Навіть не будучи членом ЄС, Норвегія є членом Європейської економічної зони та EFTA, що дозволяє їй мати доступ до ринку ЄС[14].

2. Турецький варіант передбачав, що Великобританія залишається у Митному Союзі, але покидає внутрішній ринок. Це дозволить промисловості доступ до європейського ринку, але не фінансовому сектору.

3. Швейцарський варіант передбачав, що Великобританія покладеться на Швейцарію, яка не входить ані в Внутрішній ринок, ані в Митний союз, а укладає окремі договори з Брюсселем у кожному секторі економіки.

4. Українська альтернатива полягала в створенні поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, щоб дозволити Великій Британії потрапити на європейський ринок, особливо у фінансовому секторі[15].

Також можна розглянути більш детально кілька можливих сценаріїв виходу Великої Британії з ЄС, які уряд Терези Мей розглядав: Сценарій 1. Необхідність виходу Великої Британії з ЄС без угоди. Цей сценарій мав два основні варіанти. Перший був координованим. У цьому випадку Велика Британія та ЄС могли б досягти угоди щодо найнагальніших питань, таких як права громадян і доступ до авіапростору, але без ширшої угоди про вихід. Очікується, що Велика Британія заплатить частину фінансових зобов'язань; б) некоординований, за якого Велика Британія вийде з ЄС без затверджених домовленостей 29 березня 2019 року. Сторони не будуть працювати разом, щоб продовжити свої відносини, принаймні на деякий час[21].

Більшість депутатів Палати громад Великої Британії виступала проти виходу з ЄС без угоди та може спробувати зупинити такий сценарій, але для цього ця більшість має об'єднатись навколо конкретної альтернативи. Навіть якщо Велика Британія та ЄС затвердять угоду про вихід, сторони можуть зрештою не дійти згоди щодо угоди про майбутні відносини[22].

Сценарій 2. Велика Британія вийде з ЄС на умовах угоди. Після поразки в Палаті громад уряд Т. Мей мав вибрати одну з двох основних стратегій: або створити нову міжпартійну коаліцію, щоб підтримати «м'який» Брекзит, який передбачає залишення в митному союзі та/або єдиному ринку ЄС, або залучити консерваторів і членів ДЮП, які проголосували проти угоди. Британський уряд вирішив зберегти єдність Консервативної партії, а урядова більшість зобов'язала прем'єр-міністра відновити переговори з ЄС, щоб змінити протокол щодо Північної Ірландії[22].

Новий раунд переговорів між Великою Британією та ЄС мав стати вирішальним для визначення готовності ЄС до можливого виходу Великої Британії без угоди. ЄС зберігав єдність 27 членів та наголошував на необхідності остаточної угоди, тому результати переговорів були обмеженими, і може не вистачити, щоб переконати всіх депутатів від Консервативної партії та Демократичної об'єднаної партії підтримати угоду. Передбачалося, що у разі схвалення угоди Палата громад Великої Британії направить її на розгляд і затвердження до Європейського парламенту та Європейської ради, що очікувалося без проблем, хоча Європарламент, вибори до якого мали відбутись в травні 2019 року, повинен був схвалити угоду до кінця квітня 2019 року. Після дня виходу Великої Британії з ЄС сторони могли б розпочати переговори щодо угоди про майбутні відносини на основі затвердженої політичної декларації[49].

Сценарій 3. Велика Британія залишається членом ЄС. Цей сценарій міг бути реалізований, якби опція продовження членства в ЄС перемогла на 37 другому референдумі. Необхідно було ухвалити новий закон, що займе тривалий час і потребуватиме згоди ЄС на продовження переговорів. Слід зазначити, що багато консервативних депутатів, які забезпечували парламентську більшість уряду Терези Мей, не підтримували деякі частини

угоди, зокрема протокол щодо Ірландії/Пн. Ірландії та його наслідки щодо незалежності торговельної політики ВБ. Це призвело до відхилення Палатою громад досягнутої угоди[15].

Протягом січня 2019 року значно зросла ймовірність того, що Велика Британія вийде з ЄС без угоди, оскільки уряд Терези Мей не був готовий до поступок, які викликали розкол у Консервативній партії, а ЄС наполягав на протоколі щодо Ірландії та Пн. Ірландії. З іншого боку, обидві сторони хотіли б, щоб Велика Британія покинула ЄС відповідно до угоди, оскільки це зменшить економічні втрати, забезпечить поступовий перехід до нової реальності та дозволить розпочати переговори про майбутні відносини. Зрештою, ймовірність того, що Велика Британія залишиться членом ЄС, була мінімальною[14].

Перш ніж Велика Британія провела позачергові парламентські вибори 8 червня 2017 року, почалися повні переговори з Європейською радою щодо особливостей угоди між Великою Британією та ЄС. Вибори, ініційовані Терезою Мей, щоб підтримати її курс на вихід з ЄС, не перешкоджали переговорам. Представники Європейської комісії заявили, що переговори не мали відбуватися раніше літа 2017 року[19].

У процесі підготовки до цих переговорів Європейський Союз наприкінці березня визначив основні принципи, на основі яких будуть проводитися переговори. Найскладнішою проблемою була перспектива торговельних відносин між Великою Британією та ЄС. Відповідно до «чернеткового» сценарію ЄС мав намір досягти повноцінної угоди про вільну торгівлю. Однак вже в квітні 2017 року оновлені принципи передбачали лише бажання можливого 38 розгляду питання «угоди щодо торгівлі». У цьому документі також сказано, що членство в ЄС має бути вигідним і що Велика Британія повинна втратити певні торговельні привілеї[20].

Користуючи статтею 50 Маастрихтського договору, Велика Британія подала заявку на вихід з ЄС у березні 2017 року.

Перші переговори про вихід Великої Британії з ЄС відбувалися з 19 червня по 8 грудня 2017 року. Девід Девіс, державний секретар у справах виходу Великої Британії з Європейського Союзу, представляв британський

уряд, а Мішель Барн'є, єврокомісар з внутрішнього ринку Європейського Союзу. Від початку переговорів основними питаннями були мігранти, права європейських і британських громадян щодо проживання та роботи, виплати Великої Британії Євросоюзу за її бюджетні зобов'язання за період членства в ЄС (аж до 2020 року) та потенційні умови торговельної та митної угоди[25].

Однак британська сторона хотіла першочергово узгодити фінансові проблеми, ЄС волів спочатку вирішити інші питання. Питання кордону між Ірландією та Північною Ірландією стало особливо складним. Поки його розмова по дипломатичним каналам не дала результату, Дублін перевів розмову в публічну площину. Ще в серпні 2017 року Тереза Мей заявила, що вона хоче мати прозорий кордон «без перешкод» у вигляді прикордонних і митних постів. Мішель Барн'є відповів, що торговельні відносини з країнами, які не є членами ЄС, обов'язково мають перешкоди. Він зазначив, що «проблеми Ірландії є проблемами ЄС», і голова Європейської ради Дональд Туск зазначив, що якщо пропозиція Британії не сподобається Ірландії, вона не сподобається ЄС у цілому[29].

Ірландія вважала, що першим кроком має бути вирішення питання кордону. З іншого боку, Велика Британія пов'язує це з умовами майбутньої торговельної угоди 39. На другому етапі питання кордону має бути розглянуто. Він стверджував, що Велика Британія і ЄС домовилися залишити Північну Ірландію в «регулятивному узгодженні» після Brexit. Правила торгівлі з ЄС повинні відрізнятися від них на інших територіях Великої Британії. Це стосується Північної Ірландії. Після першого етапу переговорів між Євросоюзом та Великобританією багато питань не вирішені. У Брюсселі та Лондоні визнали, що між сторонами виникли значні розбіжності[29].

Офіційний представник Європейського Союзу на переговорах з Великобританією Мішель Барньє визнав, що Лондон і Брюссель не погоджуються щодо подальшої співпраці після Brexit. Про це він заявив під час виступу в Брюсселі 5 березня після завершення першого етапу переговорів. «Є багато розбіжностей, і це дуже серйозні розбіжності, а деякі з них вельми й вельми складні», — зазначив Барньє, виступаючи перед журналістами. Попри

це Барньє вважає, що цілком можливо досягти компромісу, який буде прийнятним для обох сторін. Після цієї заяви понеділка, 2 березня, почалися переговори між Брюсселем і Лондоном щодо подальших торговельно-економічних відносин між ЄС і Великобританією після виходу останньої з Євросоюзу.

Під час першого етапу перемовин сторони не змогли досягти консенсусу щодо таких питань, як дотримання європейських правил і стандартів, а також збереження умов для вільної та чесної конкуренції. Проблема рибної ловлі також залишилася невирішеною, оскільки Лондон наполягав на своєму праві на жорсткий контроль над діяльністю європейських риболовних суден у британських водах. Крім того, уряд Бориса Джонсона закликав «обговорювати питання двостороннього доступу до британських та європейських вод щорічно»[15].

Поки що представники Великобританії не визнали юрисдикцію цих інстанцій. Згодом у Лондоні також визнали, що перелічені Барньє проблеми з ЄС щодо подальшої співпраці. Нарешті, після тривалих переговорів 8 грудня 2017 р. було досягнуто консенсусу щодо основних питань першої фази щодо кожного з трьох основних напрямків:

Лондон був незадоволений відмови ЄС платити 60 млрд. євро компенсації, що призвело до затримки прийняття рішення першого етапу, яке Велика Британія називала 20 млрд. євро. Таким чином, під час останнього етапу переговорів сторони досягли консенсусу щодо процедури визначення кінцевої суми компенсації за вихід Сполученого Королівства з ЄС. Зрештою стало відомо, що сторони домовилися не розголошувати остаточний розмір виплат за вихід Великої Британії з Європейського Союзу. Однак прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей згодом заявила, що виплати становлять від 40 до 44 млрд євро[29].

Сполучене Королівство та ЄС досягли угоди щодо Ірландії. Домовленості передбачали, що Ірландська Республіка відмовиться від посягань на Північну Ірландію, а Велика Британія дозволить вільне переміщення людей, товарів і послуг через кордон протяжністю 360 кілометрів. Це також означає, що

Північна Ірландія відновить свою автономію від Великобританії, яка була фактично скасована в 1972 році[23].

Близько 3 мільйонів громадян ЄС проживають у Великій Британії. Одним із найскладніших питань у процесі виходу Великої Британії з ЄС є їхній правовий статус. Громадяни Європейського Союзу, які проживають у Великій Британії, матимуть два роки для подачі заяви про врегулювання свого статусу в країні після Brexit. Про це повідомив Департамент з виходу з ЄС і Міністерство внутрішніх справ, виклавши плани програми масової реєстрації. Тереза Мей підкреслила, що підсумкова угода гарантуватиме захист прав громадян ЄС «на основі британського права і в британських судах». Зрештою, також були зафіксовані домовленості з додаткових питань переговорів, зокрема такими, як вихід Великобританії з Європейського агентства з атомної енергії (Євроатом), співпраця в цивільних і торговельних сферах, поліцейське співробітництво щодо кримінальних питань. З такими результатами було завершено першу фазу Brexit[2].

27 членів ЄС сказали, що в першому етапі переговорів було досягнуто значного прогресу. Однак, за словами канцлера Німеччини Ангели Меркель, друга частина переговорів буде ще складнішою [39]. Уже 15 грудня євродепутати вирішили розпочати другий етап переговорів. Рішення було підтримано 556 депутатами, а 62 висловилися проти. Антоніо Таяні назвав результати голосування «важливим кроком уперед», але зазначив, що євродепутати все ще турбуються про те, як дотримуватися прав громадян країн ЄС, які проживають у Британії після Brexit[1].

У своїй заяві Мішель Барньє, голова переговорної групи Брюсселя, зазначив, що наступний етап переговорів повинен бути зосереджений на «короткому та визначеному» перехідному періоді, а також на попередньому обговоренні майбутніх відносин між Брюсселем і Лондоном. Барньє вважав, що наступна стадія переговорів мала бути не менш складною, ніж перша.

15 грудня 2017 року на саміті Європейського Союзу було затверджено мандат для другої фази переговорів щодо Brexit; це включає умови дворічного перехідного періоду та принципи майбутніх партнерських відносин. Це

зазначено в підсумковій заяві саміту. Велика Британія мала завершити перехідний період 31 грудня 2020 року[29].

Документ повідомляє, що Європейська рада підтвердила свою готовність до співпраці в таких сферах, як торгівля та економічне співробітництво, боротьба з тероризмом і міжнародною злочинністю, у сфері безпеки, оборони та зовнішньої політики. Крім того, він підкреслює, що укладення повноцінної угоди про торгівлю з Великобританією можливе лише після того, як ця країна завершить свій вихід зі співтовариства. Глава Єврокомісії Жан-Клод Юнкер заявив, що «впродовж найближчих тижнів має бути підготовлений проект угоди про умови виходу, положення якого були узгоджені на першій фазі переговорів», які завершилися 7 грудня. Крім того, Жан-Клод Юнкер заявив, що справжні переговори щодо майбутніх відносин між Лондоном і Брюсселем «почнуться тільки в березні 2019 р.»[29].

Наступним питанням було обговорення європейсько-британських відносин у сфері торгівлі, участі Великобританії в європейських економічних структурах, таких як Митний союз і Європейський економічний простір, а також того, чи буде укладена Угода після виходу Великобританії з Європейського Союзу. 19 березня 2018 року було представлено попередній варіант угоди про вихід. У сферах проживання та працевлаштування населення, власного перехідного періоду та частково товарообігу досягнуто значних успіхів[28].

При оцінці економічних наслідків Brexit на другому етапі переговорів стало найбільш суперечливим питання про те, наскільки Велика Британія та ЄС залежні від торгівлі один з одним. Номінальний ВВП Європейського Союзу та Великої Британії становить 16,5 трильйонів доларів. З іншого боку, ВВП Великої Британії становить приблизно 2,6 трильйона доларів. Європейський Союз є найважливішим торговим партнером Великої Британії. У 2015 році торгівля з 43 країнами ЄС становила 44% британського експорту товарів і послуг і 53% імпорту Великої Британії[12].

Стрімкий розвиток економік, що розвиваються (поза ЄС) підвищив роль Сполученого Королівства в торгівлі. Отже, частка ЄС у торгівлі Великої

Британії постійно зменшувалась з 1999 року, незважаючи на зростання обсягу торгівлі. Це, однак, ускладнюється зовнішніми тарифами ЄС. Для того, щоб Великобританія могла вийти з ЄС після Brexit, їй знадобилася підтримка інших членів ЄС, які підтримують вільну торгівлю та не підтримують протекціоністську політику. Незважаючи на такі обмеження, експорт Великої Британії до ЄС та інших країн світу зростав на 3,6 % у 1999–2015 роках і на 6,5 % у 2016–2017 роках.

Таким чином, експорт до країн ЄС, який у 1999 році становив 54,8 % загального експорту Великобританії, зріс до 44 % у 2015 році через збільшення експорту до країн не-ЄС. Одночасно імпорту британських товарів і послуг зріс на 4,7% на рік для ЄС і інших країн світу відповідно. Незважаючи на те, що імпорту ЄС зріс швидше, ніж експорт, сальдо торгівлі з ЄС до 2015 року склало 68 мільярдів фунтів стерлінгів, порівняно з 11 мільярдами фунтів стерлінгів у 1999 році[28].

Згідно з вищезазначеним, у другому раунді переговорів між представниками Євросоюзу та Сполученого Королівства було досягнуто угоди щодо нового способу виходу Британії з ЄС. Британський уряд заявив, що ця угода поверне Сполученому Королівству контроль над ситуацією, тоді як Мішель Барньє, головний представник ЄС на переговорах, сказав, що цей варіант угоди дає певність у рамках закону в усіх напрямках. Тим не менш, головним фактором, який викликав занепокоєння, була ймовірність того, що британський парламент також відкине цей проект угоди. Представники Сполученого Королівства та Європейського Союзу врешті-решт досягли консенсусу щодо обопільних суперечок і «розлучення» між Лондоном і Брюсселем[15].

Остаточний проект угоди «Брекзйт» містив такі основні положення:

1. Ірландія, Велика Британія, Європейський Союз і мито. Питання так званого жорсткого кордону між Ірландською республікою та Північною Ірландією, яка є частиною Сполученого Королівства, не є предметом нової угоди між Британією та ЄС. Таким чином, згідно з результатами переговорів, Північна Ірландія залишатиметься під митною юрисдикції Сполученого

Королівства. Однак закони ЄС діятимуть щодо товарів, які потрапляють на територію Північної Ірландії[29].

Митний догляд лише в портах Ірландії, а не на острові. Товари, які прямують з Британії до Північної Ірландії, не підлягатимуть миту ЄС, якщо вони там залишаться. З іншого боку, Північна Ірландія отримає вигоду від майбутніх торговельних угод Сполученого Королівства з різними країнами по всьому світу. У той же час Партія ольстерських демократичних юніоністів, яка є основним союзником уряду консерваторів, вже заявила, що не підтримуватиме новий варіант угоди через аспект «ірландії». Необхідно також зазначити, що уряд консерваторів, який не має більшості у парламенті, обов'язково потребує підтримки та голосів членів парламенту-юніоністів[27].

2: Права громадян під час перехідного періоду Захист прав громадян у перехідний період до 2020 року є ще одним важливим елементом нової угоди. Крім того, ЄС і Велика Британія працюватимуть над укладенням угоди про вільну торгівлю[21].

До кінця листопада держави Європейського Союзу ратифікували договір. 25 січня була підписана угода про вихід Британії з Європейського Союзу. 31 січня 2020 року Британія припинила своє членство в Європейському Союзі[8].

1.3. Дослідження Брекситу в науковій літературі

Процес виходу Великої Британії з ЄС привертає увагу дослідників у багатьох країнах, включаючи Україну та зарубіжні держави. Дослідження зосереджуються на різних аспектах цього процесу, таких як його вплив на економіку, політику, соціальні наслідки та геополітичні зміни. Українська історіографія, хоч і не так інтенсивно, як зарубіжна, вивчає проблеми новітньої історії Великої Британії і вже внесла значний внесок у формування бази для

майбутніх досліджень. Особливо важливими внесками українських істориків є наукові доробки Інституту історії України НАНУ[15].

Наприклад, С. Віднянський та А. Мартинов обрали для своїх досліджень ідеологічні виміри новітньої зовнішньої політики Великої Британії, зокрема фокусуючись на ролі У. Черчіля та М. Тетчер. Вони аналізують концептуальні основи та практичні втілення зовнішньої політики урядів Великої Британії після Другої світової війни в своїх біографічних нарисах та історичних розвідках. Українська політична наука також присвячує увагу дослідженню процесу Brexit. Один із основних напрямків цих досліджень — аналіз наслідків Brexit для України, особливо у сферах економіки та безпеки[1].

Деякі дослідження також акцентують увагу на аналізі політичних наслідків Brexit для ЄС та майбутніх перспектив європейської інтеграції. Хоча інтенсивність наукових розробок у сфері новітньої історії Великобританії в українській історіографії є меншою, вітчизняні експерти вже створили базу для подальших досліджень. Наприклад, дослідники Інституту історії України НАНУ, зокрема С. Віднянський та А. Мартинов, приділили увагу аналізу ідеологічних засад новітньої зовнішньої політики Великобританії, яку втілювали У. Черчілль та М. Тетчер[8].

У своїх біографічних нарисах автори розглядали історичний аналіз концептуальних засад та практики зовнішньої політики британських урядів у післявоєнний період. Монографія А. Мартинова також включає роздуми щодо ролі Великобританії у процесах європейської інтеграції. Щодо досліджень, проведених представниками інших наукових центрів, варто відзначити комплексні публікації британістів, таких як Н. Яковенко, Т. Гогунська, Л. Ямпольська та А. Грубінко. У статті В.Копійки розглядаються принципи британської європейської політики. Хоча вітчизняні дослідники виявляли інтерес до цієї проблематики, слід зауважити, що рівень вивчення історичних аспектів відносин Великобританії з ЄС залишає бажати кращого[2].

Так, Т. Неприцька у своїй роботі аналізувала вплив виходу Великої Британії з ЄС на інтеграційні процеси в Європі. Великобританія відрізняється від інших країн європейської інтеграції своїми унікальними підходами та

специфічними інтересами, що призвело до початку процесу виходу з Євросоюзу[2].

На підставі аналізу історичного розвитку взаємин між Великою Британією та Європейським Союзом автор приходить до висновку, що Велика Британія є неодмінною складовою Європейського Союзу. Однак відокремлення Великої Британії від ЄС може мати значні наслідки як для самої країни, так і для Європейського Союзу в цілому. Історія взаємодії Великої Британії з континентальною Європою відзначається перетворенням від уникання прямої участі в європейській інтеграції до повноцінного членства з намаганням пристосувати процес до власних потреб і інтересів. Хоча загалом британське суспільство було схильним до скептицизму стосовно євроінтеграції, вузькі групи бізнесу, політиків та дипломатії висловлювали свою підтримку[1].

Велика Британія використовувала європейську сферу як додатковий механізм для реалізації своїх міжнародних інтересів. Проте керівництво країни, незалежно від політичної приналежності, ніколи не ставило глибоку європейську інтеграцію у центр своєї зовнішньої політики як пріоритет. Для Великої Британії членство у Європейському Союзі в економічній сфері є важливим з точки зору доступу до одного з найбільших ринків у світі. Таке розуміння ролі та значення ЄС перетворило Великобританію зі свого роду «аутсайдера» у ключового учасника спільноти[15].

З політичного погляду, Європейський Союз розглядається як міждержавна організація та добровільна співпраця між незалежними суверенними державами, що було відзначено Маргарет Тетчер. Девід Камерон підкреслював, що єдиний спосіб уникнути впливу Європи на Велику Британію - це мати самостійний контроль над Європейським Союзом, визначаючи його стратегію та розвиток. Однак більшість континентальних країн-членів ЄС мають відмінну точку зору на сьогодишню та майбутню роль ЄС. Дослідження Н. Лемака та О. Черевка присвячені політиці Європейського уряду консерваторів під керівництвом Е. Хіта та містять інформацію про вступ Великої Британії до Європейських Співтовариств. Дисертація О. Романової містить результати порівняльного аналізу підходів керівництва Великої Британії, Франції та

Німеччини до зовнішньої та оборонної політики ЄС. І. Черінко досліджує історію розширення ЄС та особливості європейської політики британських урядів на прикладі цього процесу[15].

До другої половини XX століття Європейський континент, за думкою деяких істориків, не залучав такої пильної уваги Великої Британії, як інші регіони світу. Незважаючи на те, що Європа завжди була важливою складовою зовнішньої політики Великої Британії, орієнтація на проєкт європейського об'єднання не відповідала статусу Великої Британії у світових відносинах. Аналізуючи політичну ізолюваність країни, А. Тойнбі порівнює Велику Британію з «*alter orbis*» («іншою землею») у історії Заходу[15].

Я. Кибіч у своїх дослідженнях про Брекзит в контексті європейської єдності підкреслює три серйозні постулати, які Євросоюз втратив з виходом Великої Британії. По-перше, це втрата можливості називати себе "спільним домом" для півмільярда осіб або ринком із 500 мільйонами споживачів, оскільки населення ЄС зменшилося на 67 мільйонів осіб. Це також втрата геоекономічного і геополітичного потенціалу. Також офіційне ототожнення Європи з собою тепер втрачає підстави, а привласнення права говорити від імені всіх європейських народів стає сумнівним. По-третє, Брекзит наносить серйозний удар по авторитету Євросоюзу[17].

Таким чином, варто зазначити, що Брекзит є вадливою темою для досліджень по сьогодні. Адже багато наслідків цього процесу впливають на суспільно-політичні процеси як в середині Європи, так і на її зовнішньополітичні рішення та зв'язки.

РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ БРЕКЗИТУ

2.1. Внутрішні наслідки для Великобританії

Історично, Англія більше займалася війнами за межами своїх кордонів, що дозволяло їй збирати щорічні врожаї та здійснювати торгівлю вовною без багатьох перешкод. У порівнянні з Європою, яка часто зазнавала хаосу, навіть внаслідок громадянських війн та диктатур, які, проте, закінчувалися актами про

віротерпіння та захистом прав. У такому контексті, Великобританія мала морську, глобальну та комерційну спрямованість. Вихід Великої Британії з ЄС мав потенційно значні соціальні та культурні наслідки, які могли відчуті як самі британці, так і інші народи Європи. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу не міг не вплинути на інтеграційні настрої європейської громади загалом, оскільки це велика та впливова країна[17].

Втрата Великою Британією частки європейського ринку збуту в межах 3-5% загального експорту країни могла призвести до певних втрат економічної потужності. У свою чергу, ЄС втратив трохи більше 0,5% колишнього обсягу поставок. На жаль, після виходу Великої Британії з ЄС, Європейський Союз, об'єктивно не мав такої сили та могутності у світовому просторі, яку мав раніше. Для Великої Британії наслідки також не були дуже позитивними, як показало, наприклад, падіння англійського фунта стерлінгів на 10% відносно долара США. Хоча були декілька позитивних сторін виходу Великої Британії з ЄС, наприклад, можливість для інших країн Європи приєднатися до ЄС та залучення нових економічних сил до Європейського Союзу, вони були дуже обмеженими[15].

Одним із основних соціальних наслідків стала зміна статусу та прав громадян Великої Британії, які раніше мали право на вільне пересування та проживання в будь-якій країні ЄС. Тепер такі громадяни можуть потребувати віз для в'їзду до країн ЄС та інші формальності для отримання права на проживання та роботу в країнах ЄС. Культурні наслідки можуть включати зменшення взаємодії між Великою Британією та країнами ЄС у таких сферах, як мистецтво, культура, наука та освіта. Зокрема, британські учасники програм обміну та співпраці в галузях культури та науки можуть втратити доступ до додаткових ресурсів та можливостей для співпраці з європейськими партнерами. Також можливе зменшення інвестицій та скорочення рівня торгівлі між Великою Британією та країнами ЄС, що може вплинути на економічний розвиток обох сторін. До цього моменту Велика Британія була зобов'язана дотримуватися одного з чотирьох базових принципів Європейського Союзу - свободи пересування працівників[29].

Попри те, що країна не була частиною Шенгенської зони і мала власну візову політику, громадяни ЄС та Європейської економічної зони могли вільно пересуватися і працювати у Великій Британії. Уряди Терези Мей і Бориса Джонсона висловлювали спільну мету - обмежити нелегальну міграцію з країн ЄС, зокрема зменшити приплив некваліфікованих працівників. Брекзйт змінив цю ситуацію, і міграція перейшла під контроль британського законодавства, що дозволило Лондону ввести нові правила у цій сфері[15]

Громадяни країн, що не є членами ЄС і мають робочу візу Tier, вже підпадають під це обмеження. Згідно з умовами Договору про вихід Великої Британії з Європейського Союзу в Ірландському морі встановлюється митна межа між Північною Ірландією та іншими частинами Сполученого Королівства. Аналогічно перші транспортні пороми з Британії, які прибули до порту Дубліна трохи пізніше того ж дня, також проходили митні процедури. Незважаючи на деякі затримки з оформленням документів і підведенням баз даних, процеси пройшли достатньо швидко та без значних ускладнень, і перші вантажівки були пропущені майже без проблем. Brexit ускладнив переміщення митців і культурних працівників у Велику Британію, оскільки країна не може більше користуватися безвізовим переміщенням між ЄС[13].

Також можуть відбутися зміни в правилах та процедурах отримання робочих віз для іноземних культурних працівників та митців, що може призвести до зменшення міжнародного обміну та співпраці у сфері культури. Вихід Великої Британії з ЄС відображається на міжнародних відносинах ХХІ століття, змінюючи зовнішню політику як Сполученого Королівства, так і країн Європи. Покиданням Великою Британією ЄС механізмів СЗППБ (спільної зовнішньої політики і політики безпеки) може мати серйозні наслідки, оскільки Лондон втратить один з основних міжнародних політичних форумів для висловлення позиції з актуальних міжнародних проблем і відстоювання національних інтересів. Це може призвести до зменшення впливу країни в світі[51].

Кен Мейхью, почесний професор в галузі освіти та економіки Оксфордського університету, кілька років тому передбачив, що Brexit негативно

вплине на співпрацю британських вчених з європейськими колегами, а також на студентів і університети в Британії та ЄС. Втрата джерел фінансування з ЄС може призвести до скорочення фінансування британських наукових досліджень. Існує ймовірність того, що Британія не матиме можливості приймати студентів з інших країн-членів ЄС. Можуть виникнути труднощі з наймом викладачів з країн-членів ЄС. Brexit може перешкодити деяким можливостям для студентів Великобританії навчатися за кордоном. Ця турбованість лише посилила останнім часом статистику наукової та освітньої співпраці між Великобританією та ЄС[19].

Наприклад, Велика Британія отримала від ЄС у півтора-два рази більше грошей на наукові дослідження, ніж надавала до наукового бюджету ЄС. Понад десять відсотків фінансування британських університетів надходило від європейських установ і агентств. Brexit фактично зруйнував ці зв'язки. Erasmus, некомерційна програма ЄС для обміну студентами та викладачами між університетами країн ЄС та єврозони, викликав найбільші побоювання. Ця програма наразі скористалася понад половиною студентів Великобританії, які навчаються за кордоном. Британія залишилася в Erasmus до кінця 2020 року, але переговори продовжувалися щодо того, чи продовжуватиме вона брати участь у програмі[29].

Влада Великої Британії заявляла, що створить власну програму обміну студентами в разі втрати доступу до програми Еразмус. Крім того, Борис Джонсон 35 оголосив про введення нового типу робочої візи для іноземних випускників британських університетів. Це почне діяти для тих, хто почав навчання у 2020 році. На той час у британських вишах навчалася майже 500 тисяч іноземних студентів. Однак уряд Великобританії має намір до 2030 року збільшити цю кількість до 600 тисяч[29].

Лондон є центром мистецтва, музики та театру, а Велика Британія відіграє важливу роль у європейському культурному контексті. За допомогою програм, таких як «Креативна Європа», Європейський Союз також значно фінансував культурні організації та проекти Великої Британії. Звернення Великої Британії з ЄС може призвести до зменшення фінансування культурних проектів і

зменшення доступу до мереж і програм ЄС. Це може обмежити можливості британських артистів, виконавців і установ культури співпрацювати з європейськими колегами та брати участь у транскордонних проектах. Brexit може ускладнити роботу артистів і працівників культури в Європі, змінивши вимоги до віз і обмеження на подорожі[52].

Повний вплив Brexit на культурну співпрацю все ще невідомий і залежатиме від майбутніх угод між Великою Британією та ЄС. Більшість зацікавлених сторін у сфері мистецтва та культури, які відповіли на опитування, мають негативну думку про Brexit. Багато людей вважають, що це буде негативно впливати на сектор мистецтва та культури, оскільки це призведе до зростання витрат і проблем для їхніх організацій щодо свободи пересування 36, а також до невизначеного економічного та фінансового середовища. Це демонструє занепокоєння щодо результатів референдуму в ЄС, а також невизначеність щодо майбутніх угод з ЄС. Тим не менш, Brexit має певні переваги для багатьох зацікавлених сторін[18].

Вони включають короткострокові позитивні наслідки ослаблення фунта та довгострокові перспективи розвитку ринку. Зміна обмінного курсу мала певні переваги для деяких зацікавлених сторін. У зв'язку з цим передбачається потенційне зростання туризму через ослаблення фунта деякі вважають можливою перевагою для сектору мистецтва та культури, з більшою кількістю відвідувачів, що викликає більший інтерес до мистецтва, культури та розваг Великої Британії. Кілька зацікавлених сторін припускають, що результати референдуму змусили їх вивчити міжнародні можливості за межами Європейського Союзу та розглянути можливість зміни акцентів у своїй міжнародній діяльності[19].

Багато зацікавлених сторін, які зараз отримують фінансування від ЄС, стверджують, що процес подання заявок на фінансування та заповнення звітів про моніторинг можна значно покращити, якби адміністративний тягар був зменшений. Інші стверджують, що Brexit може зменшити ширші перешкоди, створені правилами ЄС. Тим не менш, деякі менші мистецькі та культурні організації заявляють, що вони, швидше за все, не постраждають від будь-яких

більш широких політичних змін, заявивши, що їхні 37 власних проектів продовжуватимуться, як і раніше, за винятком будь-яких змін, які вплинуть на весь сектор мистецтва та культури в Англії[19].

Значна частина економіки Великої Британії припадає на промислові галузі країни. Валова додана вартість (ВДВ) творчих індустрій у 2014 році становила 84,1 мільярда фунтів стерлінгів, що становило 5,2 відсотка економіки Великобританії, згідно з даними Департаменту культури, медіа та спорту (DCMS). ВВП для креативної економіки становить 133,3 мільярда фунтів стерлінгів, що становить 8,2 відсотка економіки Великобританії, і включає внесок усіх працівників креативних індустрій, а також працівників інших творчих професій.

Культурна співпраця між країнами стала складнішою після виходу Великої Британії з ЄС. Раніше британські артисти, музиканти, театральні колективи та інші діячі культури мали можливість вільно виступати в будь-якій країні ЄС і брати участь у проектах, фінансованих ЄС. Тим не менш, після виходу Великої Британії з ЄС ця співпраця стала складнішою, оскільки тепер необхідно отримувати візи та інші документи для в'їзду в країни ЄС, а також втрачати можливість отримувати фінансування для проектів ЄС. Однак, незважаючи на європейську інтеграцію, Велика Британія продовжує підтримувати культурні зв'язки з країнами ЄС та брати участь у деяких європейських проектах. Загалом можна сказати, що культурна співпраця між країнами зменшилася після виходу Великої Британії з ЄС[13].

Крім того, міграційні процеси представляють загрозу. Згідно з даними британського уряду, станом на 1 січня 2020 року в Британії жило та працювало 3,5 млн громадян Європейського Союзу. Однак зараз їх статус не визначений через активну кампанію в Британії, спрямовану на зневагу до «заробітчан з Європи». Крім того, наслідки Брекзиту мають значний вплив на Велику Британію. З 2020 року на картах ЄС Британію почали позначати як «третю країну», а прапори Великобританії зникли в усіх установах ЄС. Для Лондона наслідки Брекзиту починаються з цих символічних дій[13].

Отже, Брекзит призвів до значної політичної турбулентності у Великій Британії. Часті зміни урядів та прем'єр-міністрів, постійні внутрішні суперечки між проєвропейськими та євроскептичними фракціями, а також питання Шотландії суттєво вплинули на політичну стабільність країни. Вихід з ЄС викликав нові бар'єри у торгівлі, збільшив витрати для британських компаній та ускладнив доступ до європейських ринків. Хоча уряд Великої Британії працює над новими торговельними угодами, економіка країни все ще пристосовується до змін, що спричинили зменшення інвестицій та зростання цін. Брекзит мав значний вплив на міграційні потоки. Крім того, нові імміграційні правила викликали занепокоєння серед громадян ЄС, які проживають у Великій Британії. Вихід з ЄС вимагав від Великої Британії перегляду та адаптації великої кількості законодавчих актів, які раніше регулювалися європейським законодавством. Це стосується як торговельних норм, так і правил у сфері захисту прав споживачів, екологічних стандартів тощо[15].

Таким чином, внутрішні наслідки Брекзиту для Великої Британії є багатограними та складними. Вони охоплюють політичну, економічну, соціальну, правову та культурну сфери життя країни, вимагаючи пошуку ефективних рішень для подолання нових проблем.

2.2. Зовнішньополітичні наслідки в контексті європейської єдності

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу мав значні зовнішньополітичні наслідки. По-перше, він створив нову геополітичну реальність в Європі. Велика Британія була одним з ключових членів НАТО та європейського безпекового співтовариства, і її вихід з ЄС міг підірвати єдність та координацію між Європейськими країнами у справах безпеки та оборони. Також вихід Великої Британії з ЄС міг створити ризики для європейської енергетичної безпеки та забезпечення безпеки у сфері кібербезпеки[15].

По-друге, вихід Великої Британії з ЄС став важливим іспитом для самого існування Європейського Союзу. Вихід Великої Британії з ЄС призвів до ослаблення позицій ЄС як найпотужнішого політичного об'єднання у світі через втрату важливого гравця за столом переговорів. Британський голос був необхідним для прийняття рішень світового масштабу, зокрема, щодо міграційної кризи та російської агресії.

Британія вважається однією з найсильніших, фінансово потужних і найбільш мілітаризованих держав-членів ЄС, і також активно підтримує курс ЄС до НАТО. Вихід Великої Британії з ЄС відкриває нові можливості для країн, що мають бажання розвивати власні відносини з Великою Британією. Це може стосуватися, наприклад, питань торгівлі та економічної співпраці. Вихід Великої Британії з ЄС призвів до втрати країною свого впливу у вищих політичних органах ЄС, що може впливати на розподіл сил і процес прийняття рішень[15].

З 1 лютого 2020 року на картках ЄС Великобританія позначається сірим або бежевим кольором, що є символічним відображенням першого етапу наслідків Brexit для Лондона. Зокрема, Велика Британія виключена з участі в роботі Європарламенту, Ради ЄС та всіх інших політичних органах Євросоюзу, що стосується "третіх країн". Усіх 73 британських євродепутатів позбавлено своїх повноважень. Їхні місця в Європарламенті були розподілені серед інших країн-членів ЄС. Кабінети британських чиновників у Раді ЄС також залишились порожніми, де раніше працювали 28 міністрів з усіх країн-членів Союзу[21].

Однак представництво Великої Британії в Брюсселі (так само відоме як UKRep) продовжувало працювати. Прапор Європейського комітету перед будівлею зник, але офіс продовжував представляти інтереси Лондона в ЄС. Загалом, втрата голосів Великої Британії могла значно вплинути на рішення, прийняті в Євросоюзі. Це було особливо помітно в Раді ЄС, де рішення приймалися кваліфікованою більшістю, але їх могли заблокувати чотири члени, які представляли близько 35% населення ЄС.[22]

У багатьох випадках Велика Британія співпрацювала з іншими союзниками, такими як Німеччина, Ірландія, Нідерланди, а також країни Скандинавії та Балтії. Результати узгодження бюджету інтеграції на період з 2021 по 2027 рік будуть вирішальними для формування економічних відносин у країнах ЄС після Брекзиту.

Цей бюджет не лише розподілятиме кошти, але й закладатиме основи для довгострокового розвитку об'єднання на основі стратегічних пріоритетів. Бюджетний план ЄС значно ускладнився через економічну кризу, спричинену глобальними обмеженнями та пандемією коронавірусної інфекції. Бюджет на період з 2021 по 2027 рік буде відрізнятися від попередніх не лише за кількісними параметрами та розподілом коштів за роками, а й за своєю структурою[22].

У зв'язку з прогресуючими інноваціями, питаннями безпеки, охорони навколишнього середовища, розвитку систем охорони здоров'я під час пандемії та системними проблемами, бюджет ЄС ставитиме нові вимоги щодо формування та розподілу коштів.

Таким чином, саме Велика Британія відчує найбільший негативний вплив виходу з Європейського Союзу. Після стабілізації міжнародної економічної ситуації в наступні роки очікується, що Великобританія втратить приблизно 3-5% своїх загальних експортних продажів на європейському ринку. У той же час, Європейський Союз втратить трохи більше 0,5% свого попереднього рівня поставок. Вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу відкриває нові можливості для двосторонньої взаємодії[29].

Наслідки виходу Великої Британії з ЄС впливають не тільки на сам Союз, але й на сусідні країни ЄС, які протягом тривалого часу перебували під впливом РФ та брали участь у військових конфліктах з її участю, таких як Грузія, Молдова та Україна. Питання виходу Великої Британії з ЄС було в центрі громадських обговорень в цих країнах ще з початку кампанії на референдумі. Наприклад, для України, де триває російсько-українська війна, підтримка Великої Британії є надзвичайно важливою. Європейський проєкт для більшості українців означає стандарт, до якого потрібно прагнути, стати частиною високого рівня життя, управління та цінностей. Тому вихід Великої Британії з ЄС став для українців своєрідним викликом для політичних інституцій ЄС та джерелом невизначеності та нестабільності в рамках Союзу європейських держав[29].

Брекзит відображається у глобальних тенденціях. Виходячи з ЄС, виникли серйозні торгові бар'єри між Великою Британією та ЄС, що суттєво впливає на економіку обох сторін. Неоднозначність майбутніх відносин між країнами хвилює бізнес та інвесторів, що призводить до коливань на ринках. Brexit може перевернути геополітичний баланс сил у Європі та глобально. Він може вплинути на політичну та економічну вагу Великої Британії у Європі та світі.

Вихід з ЄС спровокував невизначеність у міжнародних відносинах. Це може відбитися на співпраці між Великою Британією та іншими країнами, а також на стосунках ЄС з іншими країнами. Brexit змушує Велику Британію переглянути своє правове та регуляторне середовище, що може призвести до змін у нормах та стандартах і вплинути на підприємства, що діють у країні. Brexit може призвести до змін у візовому режимі для громадян ЄС та інших країн і вплинути на міграційні потоки[15].

Хоча Брекзит не безпосередньо впливає на Україну, його негативні наслідки можуть виявитись опосередковано, зокрема в погіршенні відносин між ЄС та Росією. Це може послабити тверду позицію Заходу стосовно Росії в умовах конфлікту на Донбасі та становити загрози для державного суверенітету України, особливо в умовах російської військової агресії. Таким чином, Брекзит

має вагомий вплив на безпеку міжнародного середовища і потребує ефективних заходів для його протидії[15].

Вихід Великої Британії з ЄС призвів до мінімізації її впливу на формування та реалізацію Спільної зовнішньої політики та безпеки ЄС. Це послабило позиції України у процесі євроінтеграції, а також зменшило стратегічне значення Великої Британії як партнера України. Брексіт вже давно перейшов межі внутрішньодержавної проблеми і став міжнародним викликом. Він змінює міжнародні відносини XXI століття, що покладає додаткову історичну відповідальність на політичних та державних діячів, які мають стосунки до його проведення[15].

Для оцінки впливу виходу Великої Британії з ЄС на Спільну безпекову політику Євросоюзу, потрібно розглянути досягнення цього сектору європейської інтеграції на момент Брекзиту. Після падіння Берлінського муру 9 листопада 1989 року відбувся перегляд засад формування європейської безпеки, оскільки об'єднання Німеччини породило питання про майбутнє Європи.

На межі XXI століття спостерігались певні спроби зміцнення європейської ідентичності у сфері військово-промислового комплексу. Проте, на нашу думку, ця тенденція не є незворотною. Малоімовірно, що США підтримають перетворення ЄС на глобального гравця з власними військово-політичними амбіціями, які б не перебували під американським контролем. Лідери ЄС активно шукають рішення для подолання глобальних викликів, які стають все більш очевидними в результаті сучасних геополітичних та геоekonomічних процесів на європейському континенті[17].

У вирішенні складностей, пов'язаних з виходом Великої Британії з ЄС, з прагматичної перспективи, лідери ЄС, можливо, обернуть не один «чистий» сценарій, а складатимуть комбінацію з декількох альтернатив. Згідно зі статтею Лісабонського договору про функціонування Європейського Союзу, Велика Британія розпочала процес виходу зі складу ЄС, який має тривати не більше двох років.

Одним з ключових завдань цього процесу є розробка оптимального алгоритму взаємодії між Великою Британією та ЄС у геостратегічному,

інституційному, ринковому, фінансовому та інших аспектах. Згідно з угодою між Сполученим Королівством та ЄС, Ірландська Республіка погодилася не висувати вимог щодо Північної Ірландії, тоді як Великобританія згодилася на вільний рух товарів, послуг і громадян через кордон завдовжки 360 км, що передбачає відкриття кордону між двома частинами Ірландії після Brexit. Крім того, Великобританія відновить автономію Північної Ірландії, яка була фактично припинена у 1972 році[1].

Хоча вихід Великої Британії з ЄС зменшив вплив Лондона на політику Брюсселя, цей вплив не зник повністю. Важливо зауважити, що будь-яке ослаблення Євросоюзу та НАТО вигідне для РФ, оскільки це може призвести до скасування або послаблення антиросійських санкцій. Однак, якщо Велика Британія послаблює ЄС, це в той же час зміцнює НАТО. Ймовірно, у цьому контексті Велика Британія ще більше зміцнить свої зв'язки з США, як у торгівельній сфері, так і в можливому укладенні угоди про зону вільної торгівлі, а також у військовій сфері, через НАТО[2].

Щодо економічних наслідків виходу Британії з ЄС можна відзначити, що негативний вплив на ЄС буде викликаний переважно такими чинниками:

- зменшення загальних обсягів економіки ЄС та її вагомості для світової економіки через скорочення долі ЄС у загальному населенні світу (з 7 до 6,1%), у світовому ВВП (з 23,8 до 20%) та в експорті (з 33,9 до 30,3%);
- перетворення внутрішнього британського ринку на зовнішній, на який припадає від 16 до 21% продажів («експорту») товарів та послуг інших країн ЄС (навіть більше, ніж їхній експорт до США);
- втрата Лондона як провідного фінансового центру не лише в Європі, але й у світі, що обмежить можливості для здійснення ефективної фінансової та інвестиційної політики;
- відмова Британії від прийняття незаконних мігрантів з інших країн ЄС може призвести до посилення міграційної кризи;
- вихід з ЄС став небезпечним прецедентом, що відрізняється від прикладу Гренландії, яка залишилась в статусі «заморської території»

ЄС» завдяки своєму політичному союзу з Данією, і може створити ситуацію невпевненості та нестабільності в економіці Союзу[15].

Аналітики банку Goldman Sachs заявляють, що Brexit призвів до втрат в економіці Великої Британії на суму понад 100 мільярдів євро та до недорахування приблизно 2,5 % ВВП. Згідно з повідомленнями, з червня 2016 року після референдуму про Brexit британська економіка щотижня втрачала приблизно 700 мільйонів євро. За даними німецького Фонду Бертельсмана, Велика Британія втратить 300 мільярдів євро до 2030 року через вихід із Євросоюзу, і це лише орієнтовні розрахунки. Це також могло б використовуватися росіянами для поширення тези про те, що об'єднання є провальним проєктом[8].

Таким чином, вихід Великої Британії змінив баланс сил у Європейському Союзі. Її союзники, зокрема країни Північної Європи та Нідерланди, втратили приблизно 12% впливу своїх голосів у Брюсселі без Великої Британії, а південні держави отримали більшу роль. Brexit змінив торгові зв'язки Великої Британії з іншими країнами, особливо з ЄС. Геополітичні умови в Європі та світі можуть змінитися після виходу Великої Британії з ЄС.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄДНОСТІ ВНАСЛІДОК ВИХОДУ БРИТАНІЇ З ЄС

3.1. Вплив Брекзиту на ЄС та пошуки нових стратегій єдності

Після початку виходу Великої Британії з Європейського Союзу розпочалася широка дискусія про майбутню реформу ЄС. У наступні роки очікується значна перебудова внутрішньої політики Союзу, що суттєво вплине на його зовнішню політику та відносини з партнерами. Ці зміни відкриють нові можливості для співпраці, але також створять певні перешкоди для подальшої інтеграції європейських країн з ЄС.

З 1 січня 2020 року Велика Британія офіційно вийшла із Європейського Союзу. Експерти називають це подію політичним землетрусом, однією з найгірших криз у історії інтеграції та ознакою важкої хвороби. Виходячи з ЄС, Союз втратив, мінімум, три важливих принципи, які складали його міцний бренд[8].

По-перше, він не може назвати себе «спільним домом» для півмільярда осіб або ринком із 500 мільйонами споживачів. Населення Євросоюзу зменшилося на 67 млн осіб, що виключає можливість повернення до колишнього представницького статусу. Це також суттєві втрати геоекономічного і геополітичного потенціалу.

По-друге, звичне для офіційного Брюсселя відношення Європи до себе, як до самого себе, тепер втрачає сенс. До числа держав поза цим простором долучається Велика Британія, яка мала великий внесок у формування теорії і практики представницької демократії[4].

Також, Брексит сильно підірве авторитет Євросоюзу. Ідея органічного поєднання двох процесів - поглиблення та розширення інтеграції - втрачає свою

актуальність. Гасло про високу привабливість ЄС для сусідніх країн тепер втрачає переконливість. Важливо зауважити, що в ЄС загалом, і в Єврозоні зокрема, немає єдиного або хоча б достатньо узгодженого стратегічного бачення щодо подальшого розвитку механізмів інтеграції. Принципові розбіжності між країнами-членами перешкоджають його формуванню[8].

Зараз можемо відзначити бажання деяких країн та політичних сил запобігти трансформації ЄС у свого роду «наддержаву» з централізованим регулюванням більшості процесів. Натомість вони пропонують деяку полегшену інтеграційну модель, або так званий «ЄС-light», де країни-члени зберігають частину своїх повноважень, які раніше делегували Брюсселю.

Деякі аналітики вважають, що збільшення кількості країн-членів ЄС є необхідною умовою для забезпечення економічного зростання та безпеки Союзу. Однак багато хто ставиться скептично до ідеї, що національні уряди будуть передавати більше повноважень Брюсселю. Зрозуміло, що серед держав-членів ЄС існують значні розбіжності щодо того, чи варто використовувати брекзит для подальшого поглиблення інтеграції Євросоюзу. Протягом 44 років, поки Велика Британія була членом ЄС, вона неодноразово використовувала свою політичну вагу для блокування рішень[8].

Це можна побачити, наприклад, у формуванні зовнішньої політики Європейського Союзу та принципів безпеки: Франція підтримувала ідею максимальної європейської автономії, тоді як Велика Британія прагнула уникнути конкуренції з НАТО. Цікаво, що в останні два роки ЄС все більше розвивав власний військовий потенціал, особливо з урахуванням позиції колишнього президента США Дональда Трампа, який активно критикував НАТО.

Очевидно, Європейський Союз буде намагатися зберегти жорсткі компетенції в торгово-економічних питаннях, на які Великій Британії доведеться зважати у майбутньому. Проте, ймовірно, він також буде відкритий для появи нових, більш гнучких форматів і коаліцій. Наприклад, Франція вже створила альтернативне військове угруповання - E12 (Європейську інтервенційну ініціативу), в яку також входить Велика Британія.

В нинішніх умовах, коли Велика Британія вийшла з Європейського Союзу, ЄС може проводити сильну, узгоджену зовнішню політику і консолідовано захищати свою безпеку. Деякі країни Центральної та Східної Європи, особливо Польща, залишаються в основному спрямованими на НАТО і США. У ЄС не існує єдиної думки про те, наскільки політично небезпечним є виклик, який ставить Росія. Більш того, вплив Європи в регіональних конфліктах в сусідніх країнах (таких як Сирія, Лівія, Іран) залишається дуже обмеженим. Завдяки невирішеним напругам у Євросоюзі може виникнути подальша дезінтеграція й виключення окремих держав-членів через конфлікти у сферах міграції, прикордонної безпеки (особливо у межах Шенгенської зони) або верховенства права[5].

Одним з найбільших ризиків є зростаючий розрив між намірами і реаліями політики Євросоюзу. Навіть без Великої Британії країни ЄС не можуть досягти згоди щодо збільшення витрат або проведення політики солідарності. Брекзит призводить не лише до втрати військових, економічних і фінансових ресурсів Великої Британії для успішної конкуренції з такими опонентами, як Китай. Це також означає, що не буде кому грати роль "адвоката диявола", за спиною якого багато інших членів ЄС любили "відсидітися". Це також означає, зокрема, що Німеччині доведеться більш жорстко вирішувати внутрішньоєвропейські і міжнародні конфлікти[6].

Варто зазначити, що починаючи з 70-х років Європейський Союз чотиричі приймав нових членів. Вперше це сталося у 1973 році з вступом Великої Британії (де переважна більшість належить до англіканської церкви), Данії (де більшість населення сповідує лютеранство), Ірландії (переважно католицька країна), вдруге – у 1981 році з приєднанням православної Греції, втретє – у 1986 році, коли до ЄС приєдналися переважно католицькі Іспанія та Португалія, і нарешті, учетверте, у 1995 році – коли до ЄС вступили католицька Австрія, а також протестантські Швеція і Фінляндія. Таким чином, з релігійного погляду сучасний ЄС є об'єднанням католицьких та православних народів, за винятком лише православної Греції. Ймовірне порушення етнорелігійної гомогенності Європейського Союзу може відбутися через наступне розширення[6].

На межі ХХІ століття процес розширення спонукається, з одного боку, сильним бажанням країн-кандидатів повернутися до європейської цивілізації, а з іншого – об'єктивною зацікавленістю "старих" членів ЄС у збільшенні впливу, розширенні ринків та завершенні процесу політичного об'єднання Європи. Триває дискусія про визначення геополітичних меж нової об'єднаної Європи. При визнанні мусульманської Туреччини кандидатом на вступ, ЄС теоретично зупиниться на соціокультурному кордоні Сирії, Іраку та Ірану[1].

За словами С. Хантінгтона, розширення до Близького Сходу може призвести до «зіткнення цивілізацій» у самій структурі Європейського Союзу. Багато аналітиків стурбовані ідеєю, що Європа отримає нових сусідів, які є економічно відсталими, політично нестабільними та поляризованими за етнічною ознакою. Таким чином, в Європі може з'явитися «оксамитова завіса», яка встановить нові соціокультурні межі замість «залізної завіси» часів «холодної війни». Політичні заяви про те, що «відкриті двері» доступні для нових членів ЄС і Північноатлантичного альянсу, можуть залишитися лише риторичними[2].

Впродовж 1990-х років з'явилися дві групи країн, які прагнули вступити до ЄС. Першою з них була «люксембурзька» у березні 1998 року, яка складалася з Польщі, Угорщини, Чехії, колишньої югославської республіки Словенії (яка завжди була під впливом німецькомовного світу), колишньої радянської республіки Естонії (яка була переважно лютеранська) і середземноморського Кіпру (який був розділений між греками та турками з політичної та соціальної точки зору). В грудні 1999 року була створена друга «гельсінська» група «абітурієнтів», яка складалася з прибалтійських республік Латвії та Литви, Словаччини, Мальти, а також православних громадян Румунії та Болгарії.

Таким чином, ЄС не мав намір розширюватися до Хорватії та Сербії (до 2013 року), Боснії та Герцеговини, Македонії та Сербію (до зміни свого соціокультурного коду та адаптації до західноєвропейських цінностей). Не розумно говорити про те, що Балкани будуть інтегровані в Європу, поки вони не замирять[5].

Розвиток екуменічного релігійного руху та розвиток релігійної терпимості стануть головними проблемами майбутнього єдиної Європи на межі ХХІ століття. В найближчому майбутньому єдність європейських народів буде залежати від їхньої ментальної інтеграції. Для всіх цивілізаційних систем, а також для окремих країн, національні меншини створюють основні соціокультурні перешкоди. Іммігранти фактично «щеплюють» ментальну культуру іншої цивілізації на свою нову цивілізацію. Коли етнічно європейське населення скоротиться, загальна кількість людей у Європі скоротиться. Для збереження досягнутого рівня розвитку та глобального впливу європейські, африканські та латиноамериканські цивілізації будуть змушені адаптуватися до цього[6].

Загалом, в умовах глобалізації, що проявляється у сучасних трансформаціях, а також глибоких соціальних змінах у світі, ставлення до національних меншин стає важливим показником здатності держави адаптуватися до викликів зростаючої імміграції неєвропейських народів. Здатність інтегрувати іммігрантів у європейські цінності стає питанням конкурентоспроможності Європейського Союзу у глобальній цивілізаційній системі. Проте, хоча не дуже зрозуміло, чи бажатимуть неєвропейські іммігранти остаточно відмовитися від своєї соціокультурної ідентичності, питання стосовно прав національних меншин загалом, за винятком деяких груп (наприклад, циган, басків, корсиканців і т. д.), є досить надійно захищеним європейською правовою системою. Проте, згідно з повідомленнями преси, ставлення до іммігрантів часто є конфронтаційним[5].

Головні причини цього конфлікту можуть полягати у розбіжності соціокультурних цінностей. Загалом, іммігрантів можна класифікувати на кілька груп: тих, хто походить із колишніх соціалістичних країн Східної Європи, емігрантів з колоніальних територій європейських імперій, і осіб, які представляють соціокультурно відмінні культури і відчувають найбільші прояви ксенофобії. Найбільш вороже ставлення спостерігається до мусульман, яких часто сприймають як «терористів» або «ісламських фанатиків». У сучасних умовах, коли мусульманський світ намагається пристосуватися до економічних і

політичних змін у світі, включаючи неадекватну реакцію на занепокоїливі впливи сучасної масової культури, може спостерігатися подальше наростання напруженості між традиційною християнською та мусульманською цивілізаціями. Отже, нагальною стає необхідність налагодження діалогу між культурами, оскільки сучасні іммігранти незабаром стануть національними меншинами[6].

Соціокультурна інтеграція цих двох груп людей у «єдину» націю, зі збереженням самоідентифікації всіх етнічних груп, стає справжнім викликом, від якого залежить перспектива мирного співіснування або можливість зіткнення цивілізацій, що має негативні наслідки для формування нової глобальної системи[6].

Таким чином, сьогодні перед ЄС стоїть необхідність вирішення проблеми економічної, політичної культурної ідентичності. Конкретні шляхи реалізації цього процесу наразі ще у процесі розробки. Україна, як повноцінна європейська держава, може приєднатися до цього процесу лише в разі адекватного розуміння та прийняття існуючих реалій Європи в їхній всебічності та динаміці.

3.2. Стосунки Великобританії та України після Брекзиту

Обравши шлях євроінтеграції, Україна прагне поглибити співпрацю з європейськими країнами. Незважаючи на вихід Великої Британії з ЄС, багато експертів вважають, що це відкриває нові можливості для посилення співпраці між Україною та Великою Британією. У Європі Велика Британія залишається одним із ключових партнерів України в сфері безпеки та протидії російській агресії.

Наразі Велика Британія активно підтримує нашу державу, сприяючи реформам у судовій системі, міністерствах освіти і науки та збройних силах, а також антикорупційних органах. Вона працює над пом'якшенням наслідків російської агресії, надаючи допомогу постраждалим, внутрішньо переміщеним особам, протидіє гендерно зумовленому насильству і спонсорує розмінування. Для цього на 2018 та 2019 роки Велика Британія виділила 14 млн фунтів стерлінгів[19].

Велика Британія залишається надійним партнером України, хоча обсяги та напрями допомоги можуть змінюватися залежно від фінансових наслідків Брекзиту та динаміки відносин Великої Британії з ЄС. Для України важливим буде вплив Брекзиту на подальший розвиток політики безпеки та оборони ЄС. Повноцінне залучення Великої Британії сприятиме співпраці щодо розширення участі третіх країн у відповідних політиках ЄС. Натомість конфліктний результат створює ризик обмеження участі України в нових безпекових

ініціативах. За будь-якого сценарію Україна має інтенсивніше співпрацювати з активними в цій сфері державами ЄС, такими як Польща, Румунія, Литва[25].

Особливу увагу слід приділити наслідкам Брекзиту для політики санкцій проти росії, пов'язаних з анексією Криму та військовою агресією. Експерт «Інституту національної політики» М. Багрова вважає, що зовнішня політика Великої Британії щодо України та росії залишиться на колишньому рівні. Велика Британія продовжить підтримувати національний курс України щодо вступу до НАТО та ЄС. Щодо росії, Велика Британія не лише підтримуватиме введені санкції, але й ініціюватиме нові. У контексті Брекзиту керівні структури Євросоюзу в Брюсселі, ймовірно, посилять підтримку України, зокрема на її шляху до європейської інтеграції. Через розмежування між Великою Британією та Європейським Союзом, ЄС буде змушений компенсувати свої економічні та геополітичні втрати на Україні та інших європейських державах-кандидатах у ЄС[25].

На момент виходу Великої Британії з ЄС Україна постачала в Європу 38% від загального обсягу експорту. Відповідно, можемо очікувати зниження євровиручки українських компаній на 1-2%, що уповільнить темпи зростання ВВП та посилить тиск на гривню. Крім того, дві третини українських заробітчан працюють у Європейському Союзі, що також вплине на розміри приватних переказів і, відповідно, на можливості внутрішнього ринку України, що уповільнить темпи зростання роздрібної торгівлі. Проте, оскільки перед лідерами Європейського Союзу стоїть завдання щодо подальшого розвитку об'єднання, їхня політика щодо України буде більш ліберальною. Тому в довгостроковій перспективі можна очікувати посилення співпраці з ЄС та подальшу інтеграцію України в Європейське Співтовариство[25].

Очевидно, що в перші роки після виходу з ЄС Великій Британії довелося зосередити свої зусилля на вирішенні внутрішніх проблем, спричинених наслідками Брекзиту, та на встановленні нових взаємовідносин з основними партнерами. 8 жовтня 2020 року була підписана Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та

Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, яка замінила Угоду про асоціацію між Україною та ЄС[8].

Для набуття чинності цією Угодою, 16 грудня 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон про ратифікацію Угоди між Україною та Великою Британією. 24 грудня 2020 року Велика Британія повідомила Україну про завершення всіх необхідних процедур відповідно до внутрішнього законодавства для введення в дію Угоди. З 1 січня 2021 року Угода між Україною та Великою Британією набула чинності. Цей новий міжнародний договір є продовженням та розширенням Угоди про асоціацію з ЄС у двосторонніх відносинах між Україною та Великобританією[25].

Торговельні зв'язки між Україною та Великою Британією мають довгу та успішну історію. У 2021 році обсяг товарообігу між цими країнами зріс майже на 57%, досягнувши 2,2 мільярда доларів. Особливо помітно зросла експортна діяльність (+62%), яка перевищила 1 мільярд доларів. У травні 2022 року Україна та Велика Британія підписали угоду про скасування ввізних мит і тарифних квот у двосторонній торгівлі. Ця угода діятиме 12 місяців, з можливістю продовження за згодою сторін. Велика Британія посідає 15-е місце серед основних торговельних партнерів України, займаючи 1,93% в загальному обсязі зовнішньої торгівлі України[28].

Скасування ввізних мит і тарифних квот надасть українським підприємствам можливість у майбутньому збільшити експорт товарів з високою доданою вартістю, таких як борошно, молочні продукти, м'ясо птиці, напівфабрикати, томатна паста, мед, соки, гриби, цукор тощо. Ці товари традиційно експортуються з України до Великої Британії. Такий крок не лише сприятиме розвитку українського виробництва, але й збільшить валютні надходження, зміцнюючи економіку країни.

Ставки ввізного мита на сировину, продукцію легкої промисловості, хімічні матеріали та обладнання у торгівлі з Великою Британією, як і з ЄС, становлять майже нульовий відсоток. Щоб скористатися перевагами вільної торгівлі, товар повинен походити з України або Великої Британії та відповідати правилам походження, визначеним Протоколом І щодо концепції «походження

товарів» та методів адміністративного співробітництва, а також принципам Спільної Декларації про тристоронній підхід до правил походження товарів. Обидва документи є важливими частинами Угоди[25].

Співпраця з Великою Британією, одним із провідних світових торговельних лідерів, є для України дуже перспективним напрямом. Велика Британія є значущим гравцем у світовому експорті та імпорті. За даними СОТ, вона посідає десяте місце серед найбільших експортерів та восьме місце серед найбільших імпортерів товарів. У торгівлі послугами Велика Британія займає друге місце за обсягом експорту та п'яте місце за обсягом імпорту послуг.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, Велика Британія надала понад 1,6 млрд доларів США прямої бюджетної підтримки, спрямованої на фінансування першочергових соціальних видатків. 12 січня 2024 року прем'єр-міністр Великої Британії Ріші Сунак та президент України Володимир Зеленський підписали двосторонню безпекову угоду, яка буде чинною до вступу України до НАТО. Цей документ формалізує підтримку, яку Велика Британія вже надавала і продовжить надавати Україні у сфері безпеки, включаючи обмін розвідданими, кібербезпеку, медичну та військову підготовку, а також оборонно-промислове співробітництво. Також угода включає ряд пунктів щодо двосторонньої співпраці у військових та цивільних напрямках[19].

Міністерство оборони Великої Британії нещодавно повідомило, що Велика Британія надасть найбільший у своєму роді пакет військової допомоги. Поряд із військовим фінансуванням у розмірі 500 мільйонів фунтів стерлінгів Велика Британія надає життєво важливе обладнання: 4 мільйони боєприпасів, понад 1600 ракет, 400 транспортних засобів, включно зі 160 автомобілями Husky.

Раніше повідомлялося, що Ріші Сунак, прем'єр-міністр Великої Британії, повідомив, що Велика Британія додасть Україні 500 млн фунтів стерлінгів додаткового військового фінансування. Допфінансування буде використано для швидкої доставки боєприпасів, засобів протиповітряної оборони, безпілотників та інженерної підтримки, які є терміново необхідними. Велика Британія планує придбати безпілотники[19].

Міністерство оборони Великої Британії направить Україні комплект обладнання, яке може бути використано для захисту від російського вторгнення на землі, морі та повітрі. Пакет допомоги містить майже 4 мільйони боєприпасів до стрілецької зброї, понад 400 одиниць техніки, включаючи 160 захищених транспортних засобів Husky, 162 бронемашини та 78 всюдиходів, понад 1600 ударних і протиповітряних ракет, а також додаткові ракети великої дальності Storm Shadow[36].

Британія надала Україні сотню ракет для ППО протягом травня. Міністр оборони попросив союзників прискорити військову допомогу Україні. Міністр Грант Шаппс повідомив про це в інтерв'ю The Sun. Він заявив, що кожна держава, яка цінує свою свободу, повинна активізувати зусилля і надати максимально швидко те, що може надати, щоб ЗСУ могли відбивати протиправне вторгнення. Шаппс підкреслив, що від початку цього місяця Британія передала Україні 80 ракет ППО, а до початку червня ще 20 ракет мають прибути. Загалом допомога Великобританії Україні до кінця 2024 року складатиме 3 млрд фунтів стерлінгів[36].

Таким чином, слід зазначити, в сучасних умовах відносини між Великобританією та Україною активно розвиваються, особливо в оборонній та військовій сферах. На сьогодні Британіє є надійним союзником України у боротьби проти російських загарбників.

ВИСНОВКИ

Брекзит став однією з найважливіших подій останніх років. Ця подія вплинула на всю не лише європейську, але й світову спільноту. Наслідки брекзиту є актуальними для досліджень по сьогодні. Серед причин виходу Великобританії з ЄС виділяють соціальні, політичні, економічні, політичні фактори тощо. Однією з основних політичних причин було те, що багато британських політиків тривалий час були несхвально налаштовані до ЄС, вважаючи, що Союз надто бюрократичний і пропонує недостатню демократію. Інший фактор полягав у політичних суперечках між Великою Британією та іншими членами ЄС.

25 січня було підписано угоду про умови виходу Британії з ЄС. З 31 січня 2020 року Британія перестала бути членом Європейського Союзу. Слід зазначити, що процес Брекзиту тривав у кілька етапів та тривав з 2016 по 2020 рік включно. Процес виходу Великої Британії з ЄС привертає увагу дослідників у багатьох країнах, включаючи Україну та зарубіжні держави. Дослідження зосереджуються на різних аспектах цього процесу, таких як його вплив на економіку, політику, соціальні наслідки та геополітичні зміни. Українська історіографія, хоч і не так інтенсивно, як зарубіжна, вивчає проблеми новітньої історії Великої Британії і вже внесла значний внесок у формування бази для майбутніх досліджень.

Брекзит призвів до значної політичної турбулентності у Великій Британії. Часті зміни урядів та прем'єр-міністрів, постійні внутрішні суперечки між проєвропейськими та євроскептичними фракціями, а також питання Шотландії суттєво вплинули на політичну стабільність країни. Вихід з ЄС викликав нові бар'єри у торгівлі, збільшив витрати для британських компаній та ускладнив доступ до європейських ринків. Хоча уряд Великої Британії працює над новими торгівельними угодами, економіка країни все ще пристосовується до змін, що спричинили зменшення інвестицій та зростання цін. Брексит мав значний вплив на міграційні потоки. Крім того, нові імміграційні правила викликали занепокоєння серед громадян ЄС, які проживають у Великій Британії.

Таким чином, внутрішні наслідки Брекситу для Великої Британії є багатогранними та складними. Вони охоплюють політичну, економічну, соціальну, правову та культурну сфери життя країни, вимагаючи пошуку ефективних рішень для подолання нових проблем. Брексит змінив баланс сил у Європейському Союзі. Її союзники, зокрема країни Північної Європи та Нідерланди, втратили приблизно 12% впливу своїх голосів у Брюсселі без Великої Британії, а південні держави отримали більшу роль. Brexit змінив торгові зв'язки Великої Британії з іншими країнами, особливо з ЄС.

Після початку виходу Великої Британії з Європейського Союзу розпочалася широка дискусія про майбутню реформу ЄС. Зараз можемо відзначити бажання деяких країн та політичних сил запобігти трансформації ЄС у свого роду «наддержаву» з централізованим регулюванням більшості процесів. Натомість вони пропонують деяку полегшену інтеграційну модель, або так званий «ЄС-light», де країни-члени зберігають частину своїх повноважень, які раніше делегували Брюсселю. Деякі аналітики вважають, що збільшення кількості країн-членів ЄС є необхідною умовою для забезпечення економічного зростання та безпеки Союзу.

Обравши шлях євроінтеграції, Україна прагне поглибити співпрацю з європейськими країнами. У Європі Велика Британія залишається одним із ключових партнерів України в сфері безпеки та протидії російській агресії. 8 жовтня 2020 року була підписана Угода про політичне співробітництво, вільну

торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, Велика Британія надала понад 1,6 млрд доларів США прямої бюджетної підтримки, спрямованої на фінансування першочергових соціальних видатків. У січні цього року було підписано двосторонню безпекову угоду, яка буде чинною до вступу України до НАТО. Цей документ формалізує підтримку, яку Велика Британія вже надавала і продовжить надавати Україні у сфері безпеки. Таким чином, слід зазначити, в сучасних умовах відносини між Великобританією та Україною активно розвиваються, особливо в оборонній та військовій сферах.